

NIEUWSBRIEF

HISTORISCHE VERENIGING

NIEUWERKERK AAN DEN IJSEL

JG 31, NR 91 - NOVEMBER 2023

*Open middagen Oudheidkamer:
eerste zaterdagen van de maand van 14.00 - 17.00 uur
Let op: De Oudheidkamer is in december 2023 gesloten wegens
werkzaamheden. Wij houden u op de hoogte via de Nieuwsflits
wanneer we weer geopend zijn.*

*De IJssel liep na de bochtafsnijding rond 1950 bij Kortenoord
heel dicht langs Korenmolen Windlust.
(Zie pag. 12.)*

Van de voorzitter

Beste HVN-leden, het jaar 2023 was op weg een mooi jaar te worden voor de HVN. Eerst was er nog de uiterst succesvolle tentoonstelling van oude schoolplaten, met daarbij toelichtingen die ontleend waren aan de destijds bijbehorende docentenhandleidingen. De nodige publiciteit, inclusief een paginavullend artikel in het Algemeen Dagblad, genereerde veel aanloop. Daarna ontstond er een samenwerking met de Stichting Beeldende Kunst Zuidplas, waarvan een aantal leden in de Oudheidkamer kon exposeren. Dit bracht weer bezoekers uit het netwerk van deze stichting uit heel Zuidplas die de 's-Gravenweg normaal niet zo gauw wisten te vinden; een mooie kruisbestuiving van twee organisaties, waarbij beeldende kunst en erfgoed gecombineerd werden. Het bestuur is na toetreding van Marie-José Schrage als secretaris weer compleet. Wat kon er nog misgaan dit jaar? Historische verenigingen staan niet bekend als de meest dynamische organisaties. Het verleden is geweest en wacht geduldig om nu en in de toekomst verder geduid en beschreven te worden.

Echter, in augustus jl. dook er opeens een probleem op, namelijk dat er vooral aan de voorkant van de eeuwenoude hoeve 'Nooit Gedacht' een soort zwam werd aangetroffen die op diverse plekken bleek te woekeren. Dat was vooral op onzichtbare plekken, maar hier en daar brak hij naar de oppervlakte. Nadere inspectie leidde tot de onthutsende conclusie dat het pand overal was aangetast, tot en met enkele eeuwenoude dragende balken, die door en door verrot waren geraakt. Om een lang verhaal kort te maken, het hele voorhuis, inclusief onze ontvangstruimte en de wekkelder, moest worden ontruimd en werd grotendeels gestript. Met behulp van onze klusvrijwilligers werd alles wat weg moest in andere delen van het complex gestald, en dan blijkt je meer te hebben dan je dacht. Woningcorporatie Stedelink, de eigenaar van het complex, pakte de zaak voortvarend aan op een manier dat het probleem duurzaam weg zal blijven. Ook de fundering werd rondom één meter diep afgegraven en van een waterkerende coating voorzien.

Uiteraard kon mevrouw Eefje Molenaar er niet blijven wonen en ze kreeg tijdelijk een huis in het dorp toegewezen. Op het moment van schrijven lijkt het einde van de ingrijpende werkzaamheden in zicht. Omdat er met (voor zwam en mens) ongezone bestrijdingsmiddelen werd gewerkt moet de zaak wat uitdampen, en dan kunnen we de zaak weer op orde brengen.

Gelukkig kregen wij respijt om de ontvangstruimte en de kelder tot na de Open Monumentendag op 7 september uit te ruimen. Deze dag was voor ons gelukkig zeer succesvol, mede dankzij de kunstenaars met hun kunstobjecten en twee dames en een heer die drie oude ambachten hebben uitgebeeld.

Hopelijk gaan we begin 2024 weer open, waarbij ook de kunstenaars hun kunstobjecten kunnen exposeren. We houden u op de hoogte met een Nieuwsflits per mail. Al deze commotie leidde ook tot het vertragen van deze Nieuwsbrief. Hierin is specifiek aandacht geschonken aan het waterrijke gebied om ons heen en hebben we het over wat minder bekende geschiedenissen uit het verleden. Het is per slot van rekening zeventig jaar geleden dat ook Nieuwerkerk nauw was betrokken bij de watersnood in 1953.

Brord van Westing

Inundatie van Schieland tijdens de tachtigjarige oorlog (1568-1648)

Tijdens een fietstochtje over de Groenendijk bij Capelle aan den IJssel passeerde ik (ter hoogte van het Paradijsselpark) een metershoog monument in de vorm van een dukdalf. Nieuwsgierig geworden naar de betekenis van het monument ben ik toch maar even afgestapt.

Het bleek een monument te zijn ter herinnering aan het doorgraven van de Schielands Hoge Zeedijk t.b.v. de ontzetting van Leiden op 3 oktober 1574. Op de palen van de 'dukdalf' zijn vier bronzen plaquettes bevestigd.

Op één plaquette is de prins op zijn paard afgebeeld (foto onder). De andere drie plaquettes bevatten de volgende teksten:

1. WILLEM VAN ORANJE - OP 3 EN 4 AUGUSTUS 1574 WERD OP DEZE PLAATS IN HET BIJZIJN VAN DE PRINS VAN ORANJE DE DIJK DOORGESTOKEN - HET ONDERGELOPEN LAND MAAKTE HET MOGELIJK LEIDEN TE ONTZETTEN.

2. DIT MONUMENT WERD OP 3 OKTOBER 1984 ONTHULD DOOR MR. S. PATIJN, COMMISSARIS DER KONINGIN IN DE PROVINCIE ZUID HOLLAND.

3. EER AAN DE GEUZEN EN DE PRINS VAN ORANJE, DIE HIER IN 1574 DE DOORBRAAK BEWERKSTELLIGDEN VOOR HET ONTZETTEN VAN LEIDEN: TROTS VAN NEERLANDS STEDEN.

13 MEI 2006 (BEELDMERK)

3 OKTOBER VERENIGING LEIDEN

Omdat er niets was vermeld over de gevolgen van die dijkdoorbraken voor de inwoners in Schieland, ben ik bij thuiskomst gaan zoeken naar meer informatie over de beslissing om te inunderen en de gevolgen daarvan.

Aanleiding tot inundatie

Er is weinig bekend in hoeverre Nieuwerkerk te lijden heeft gehad van de Tachtigjarige Oorlog. Uit oude aantekeningen blijkt dat er in 1573 wel Spaanse soldaten voor korte tijd in Zevenhuizen zijn geweest. Mogelijke kleine plunderingen door Spaanse soldaten en Geuzen gingen aan hen waarschijnlijk ook niet geheel voorbij.

Ook het afbranden van de dorpskerken in Capelle en Moordrecht in 1574 (waarschijnlijk door schermutselingen tussen Geuzen en Spanjaarden) maakte het er niet rustiger op. De dorpskerk van Nieuwerkerk is gelukkig ongeschonden gebleven.

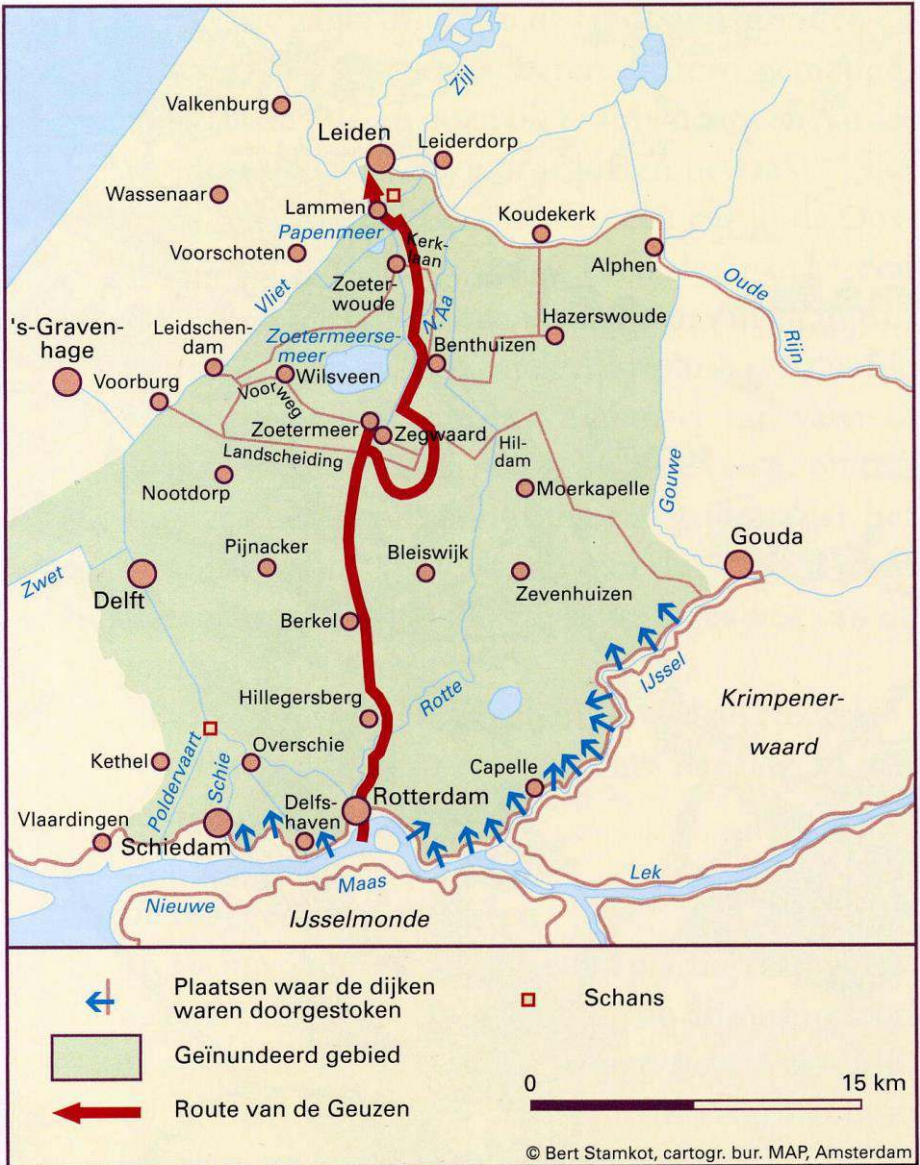
Vooraf bij het tweede beleg van Leiden (van 26 mei tot 3 oktober 1574) werd de situatie ernstiger. Het was moeilijk om over land de stad te ontzetten. Al in 1573 had de Prins van Oranje voorgesteld om de Spaanse troepen uit het gebied van Delfland en Rijnland te verjagen door het gebied van de hoogheemraadschappen Rijnland en Delfland onder water te zetten. Doordat de Geuzen zich via het water snel konden verplaatsen, zouden door deze inundatie de Spanjaarden beter bestreden kunnen worden. De Staten van Holland durfden het toen, gelet op de grote risico's, nog niet aan. Vooral het inunderen van het gebied van Delfland en Schieland zou een onberekenbare factor zijn.

Voorstel en beslissing tot inundatie t.b.v. het ontzet van Leiden

Gelet op de aanwezige hongersnood en de uitgebroken pest in Leiden en op aandringen van de Prins van Oranje en de landsadvocaat Paulus Buys, hebben de Staten van Holland op 30 juli 1574 uiteindelijk toch besloten om inundatie als aanvalswapen in te zetten.

Het besluit hield het volgende in:

1. Alle sluizen in de hoogheemraadschappen Delfland, Schieland en Rijnland zouden worden geopend en de dijken en kaden zouden op een aantal plaatsen worden doorgraven. Hierdoor zou het gebied tussen Rotterdam, Gouda, Alphen, Leiden, Delft en Schiedam geïnundeerd worden.
2. Alle onkosten en schaden die door de inundatie werden veroorzaakt zouden worden vergoed. Aangezien Rijnland in handen was van de Spanjaarden, ging het met name om de hoogheemraadschappen van Delfland en Schieland.
3. Alle inwoners van Delfland en Schieland, die in het laaggelegen gebied woonden, moesten zich binnen *acht dagen* met al hun huisraad en vee naar hoger gelegen plaatsen begeven. Deden zij dat niet, dan werden hun goederen verbeurd verklaard. De termijn werd kort daarop met nog acht dagen verlengd. (Zie kaart op pag. 3.)

Het ontzet van Leiden en de bijbehorende inundaties, 1574.

Doorgraven van Schielands Hoge Zeedijk

Op 3 augustus 1574 was de Prins van Oranje in eigen persoon naar Capelle gereisd en had aan weerskanten van dat dorp de Schielands Hoge Zeedijk laten doorsteken. In de loop van augustus en september is die zeedijk op meer dan 16 plaatsen tussen het veer van IJsselmonde en Gouda doorgestoken.

Ook bij Kortenoord (zie kaart op pag. 3) is brak water uit de IJssel de polders rondom Nieuwerkerk ingestroomd. Overigens zijn de dijken niet geheel doorge-stoken, maar tot op *de gemiddelde waterstand* afgegraven, waardoor bij vloed het water naar binnen stroomde en bij eb niet terug.

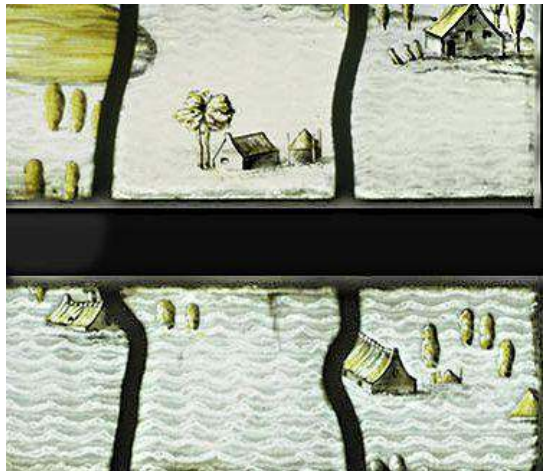
Inundatie en ontzet van Leiden

Vanwege het rustige weer steeg het water maar langzaam. Op 26 augustus 1574 kon men door het opkomende water vanuit Nieuwerkerk met een hooi-schuit tot aan de Oostpoort van Rotterdam varen. Pas op 10 september was het water hoog genoeg en voer de vloot richting Zoetermeer, waar de landschei-ding Schieland-Rijnland ligt. Die wilden ze ook doorsteken, maar door zwaar Spaans verzet lukte dat niet. Een Zoetermeerse scheepsbouwer wees hun toen een route rechts om Zoetermeer heen via Zegwaard. (Zie kaart op pag. 3.)

Toen tijdens een springvloed op 29 september er ook nog een noordwester-storm opstak, begon eindelijk het water snel te stijgen. De Spanjaarden ont-vluchtten het drassige gebied, waardoor de omsingeling van Leiden snel werd doorbroken en de Geuzen de inwoners op 3 oktober van voedsel konden voor-zien (o.a. haring en wittebrood).

Gevolgen van de inundatie voor Nieuwerkerk

De gevolgen voor Holland waren ernstig. De hoogheemraad van Schieland heeft waarschijnlijk met verbijstering naar het ge-bied gekeken, dat was veranderd in een kleine binnenzee met eb en vloed (zie bijgaand detail van één van de Goudse Glazen die de inundatie bij het ontzet van Leiden weergeeft. ¹⁾ Het droogmalen duurde lang, omdat veel molens vernield wa-ren. In 1576 lag nog steeds tweederde van Holland onder water. Ondanks de belofte van

de Prins van Oranje en de Staten van Holland hebben de inwoners van Schie-land geen herstelbetalingen ontvangen. Wel hebben de Staten van Holland sub-sidies verleend aan de hoogheemraadschappen voor de reparatie van dijken die op last van de Staten waren doorgegraven. Was de subsidie te laag, dan moes-ten de kosten worden omgeslagen over de grondbezitters in de waterschappen. Extra belastingen - bijvoorbeeld op de verkoop van bier - werden ingesteld om het herstel van de dijken te bekostigen.

¹⁾ Het betreft een gebrandschilderd glas-in-loodraam uit 1603 van de Sint Janskerk in Gouda, getekend door Ysaak Swanenburg en geschonken door de stad Delft.

Het zal zeker in de winter van 1574/1575 rondom Nieuwerkerk een drassig en ijzig gebied zijn geweest. De Schielands Hoge Zeedijk is, op dringend verzoek van de ambachten, met subsidie van de Staten van Holland door het hoogheemraadschap vóór de winter van 1574 gedicht. Of er sluizen en molens zijn beschadigd binnen de grenzen van het ambacht Nieuwerkerk is niet bekend. Toch zal jaren na het dichten van de dijk ook in Nieuwerkerk de waterhuishouding onder de maat zijn geweest en de bodem flink verzilt. De polders in en rond het ambacht Nieuwerkerk waren waarschijnlijk wel de laagstgelegen polders in Schieland, en het zal dan ook vrij lang hebben geduurd voordat het gebied weer was drooggemalen.

Boeren zijn niet gecompenseerd voor particuliere schade, zoals vernietigde boomgaarden, ingestorte gebouwen en verdronken vee. Ook de steenplaats bij Kortenoord zal enige tijd overlast van de inundatie hebben ondervonden. Aangenomen kan worden dat de boeren in de waterschappen zelf geld hebben moeten inzamelen om wegen, watergangen en molens te repareren. Los van mogelijk verlies van hun boerderij en/of schuren hebben de Nieuwerkerkse boeren niet of nauwelijks kunnen hooien en hebben ze hun koeien binnen moeten houden. Ook de turfstekers hebben geen of nauwelijks inkomsten gehad.

Het waren dus niet alleen de inwoners van Leiden die hebben geleden, maar ook de inwoners van de dorpen en boerderijen in Schieland en Delfland, die jarenlang de gevolgen van de inundatie aan de lijve hebben ondervonden. Leiden met zo'n 14.000 tot 15.000 inwoners was ontzet, maar dat is wel ten koste gegaan van met name de bewoners in Schieland en Delfland.

Het betrof destijds kleine en dun bevolkte ambachten, maar door de omvang van het inundatiegebied (zie kaart pag. 3) betrof het toch een aanzienlijk aantal inwoners die met de negatieve gevolgen van de inundatie werden geconfronteerd. Nieuwerkerk had rond 1500 zo'n 500 inwoners.

Wellicht kan er t.z.t. nog eens een plaquette aan het monument in Capelle worden toegevoegd met de volgende tekst:

'Eer aan de inwoners van Schieland en Delfland, die veelal ten koste van hun have en goed de ontzetting van Leiden mogelijk hebben gemaakt.'

Kor van der Glas

Bronnen:

1. Historische Opstellen, Deel II van Robert Fruin's Verspreide Geschriften (blz. 447), in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL)
2. De prijs van Leidens Ontzet - Waterbeheer rond 1574 - Milja van Tielhof
3. Hoge dijken diepe gronden; een uitgave onder redactie van Willem van der Ham, in samenwerking met het Hoogheemraadschap van Schieland
4. Artikel van drs W. Paul in het Regionaal Historisch Tijdschrift 'De Schatkamer' - juli 1996
5. Boekje 'Met veel Volcx in Vreugt' van Adri en Mieke den Boer

Dr Cassandra, visionair die in 1953 meer dan gelijk kreeg

Uit de Griekse mythologie stamt het verhaal van Cassandra. (Zie foto.) Ze was de dochter van de koning van Troje. In ruil voor haar gunsten aan de God Apollo verlangde ze de gave van helderziendheid. Ze kreeg die en kon zo de toekomst voorspellen. Maar toen ze haar gunsten niet nakwam, kon Apollo haar gave niet terugdraaien.

Maar wel legde hij een vloek op, waardoor niemand haar zou geloven. Cassandra kon voorspellen wat ze wilde, maar niemand geloofde het. Haar waarschuwingen voor het Trojaanse Paard haalden bijvoorbeeld niets uit. Troje viel, maar bleef zelf ook lang een mythe. De Duitser Schliemann, die er zijn levenswerk van maakte aan te tonen dat de Ilias van Homerus deels op waargebeurde verhalen berustte, vond de resten van Troje daadwerkelijk in 1871.

Dit verhaal brengt ons bij Johan van Veen. Hij was de Waterstaatsingenieur die een stormramp voor Nederland voorspelde. Dat kon (mocht) hij niet doen in functie, omdat hij daarmee inging tegen de officiële opvattingen van zijn ministers en de regering. In het tijdschrift 'De Ingenieur' kon hij onder de schuilnaam Dr Cassandra wèl zijn voorspellingen doen.

Van Veen ontvouwde eind dertiger jaren al plannen om alle zeearmen in Zeeland en de Waddenzee af te sluiten, in combinatie met grote zeesluizen, die de scheepvaart mogelijk moesten houden. De haven van Rotterdam moest helemaal buitengaats, naar waar later ook de Eerste en Tweede Maasvlakte zouden komen. Van Veen had die al ingetekend in zijn plannen. Maar eerst was het crisistijd, toen oorlog, en na de oorlog had de regering wel even andere prioriteiten dan de kostbare projecten die Van Veen voorstelde.

Van Veen werd in het buitenland meer gewaardeerd dan in eigen land. Een boek met zijn theorieën en plannen dat in het Engels verscheen onder de naam "Dredge, Drain en Reclaim", vond meer weerklank in de VS en Engeland dan in eigen land. Na de oorlog bleef Van Veen echter stug doorwerken aan een Deltaplan, en hij was ook secretaris van een Stormvloedcommissie, de latere Deltacommissie. Op papier gebeurde er dus wel wat. Ook was hij de uitvinder van een analoge computer volgens het Turing Principe (Kraker Enigma code in WOII). Tot dan toe waren tientallen ingenieurs met een rekenliniaal als meest geavanceerde hulpmiddel getijdenmodellen aan het doorrekenen. Soms duurde dat jaren. Met de Deltar werd dat teruggebracht tot weken.

Vroege versie van de Deltar

Op 29 januari 1953 bood Van Veen mede namens de Stormvloedcommissie een doorgerekend Deltaplan aan aan zijn minister, de heer Algera. Hij had er weinig fiducia in dat het serieus opgepakt zou worden. Echter, twee dagen later kwamen zijn voorspellingen uit. Hij trok direct naar Ouderkerk aan den IJssel en gaf leiding aan het dichten van een stroomgat, waarvoor twee schepen werden ingevaren en afgezonken.

Van Veen voorspelde toen dat zijn plan nu wel serieus genomen zou worden, en de rest is geschiedenis. Een week na de ramp kreeg hij de leiding over de uitwerking van zijn eigen plan, en hij zou een aantal jaren later ook Hoofdingenieur en Directeur Generaal van Rijkswaterstaat worden. Dankzij de al voorliggende plannen en de snelle doorrekeningen met de Deltar, kon al in 1954 met de eerste werken worden begonnen. Eind 1958 werd de Stormvloedkering tussen Capelle en Krimpen aan den IJssel in gebruik genomen als eerste Deltawerk. Zoals dat ging werd minister Algera, en niet ambtenaar Van Veen, naamgever van het complex. Van Veen zelf kon het eerste werk nog net voltooid zien worden voor hij met pensioen ging. Echter, een jaar later, in 1959, overleed hij aan een hartaanval in de trein op weg naar een vergadering over de Eemshaven, waar hij ook grondlegger van was.

Na zijn pensionering was hij betrokken geweest als adviseur. Hoewel Van Veen dus relatief onbekend bleef bij het grote publiek, kreeg hij later postuum de nodige waardering. In 2020 werd een buste van hem, waarbij hij uitkijkt op de Stormvloedkering, onthuld in bijzijn van zijn dochter en andere notabelen, onder wie de huidige Deltacommissaris. De Deltacommissie bestaat nog steeds.

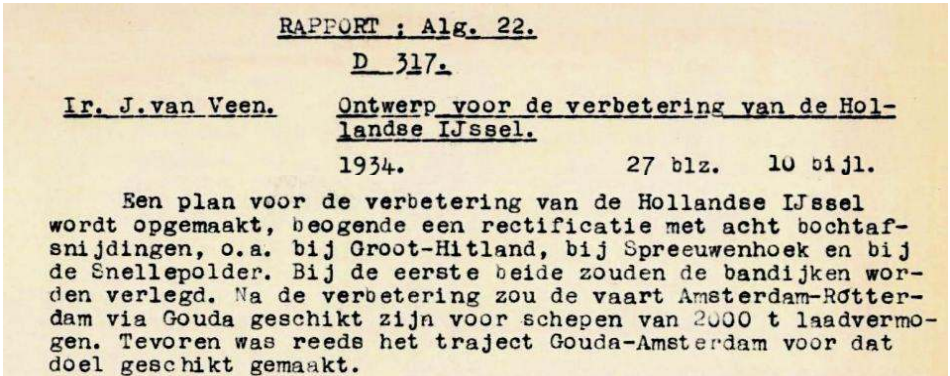

Borstbeeld Johan van Veen, uitkijkend op de Stormvloedkering

Het plan voor de verbetering van de Hollandsche IJssel

Nu is er over Van Veen als Deltaplanarchitect voldoende gepubliceerd; zijn erfgoed blijft bewaard door stichting "De Blauwe Lijn", en de HVN-zusterverenigingen in Krimpen en Capelle hebben er ook al veel aandacht aan besteed. Echter, zijn betrokkenheid met Nieuwerkerk en ons deel van de Hollandsche IJssel voert ons terug naar 1934. Dat is een minder bekende periode uit zijn oeuvre.

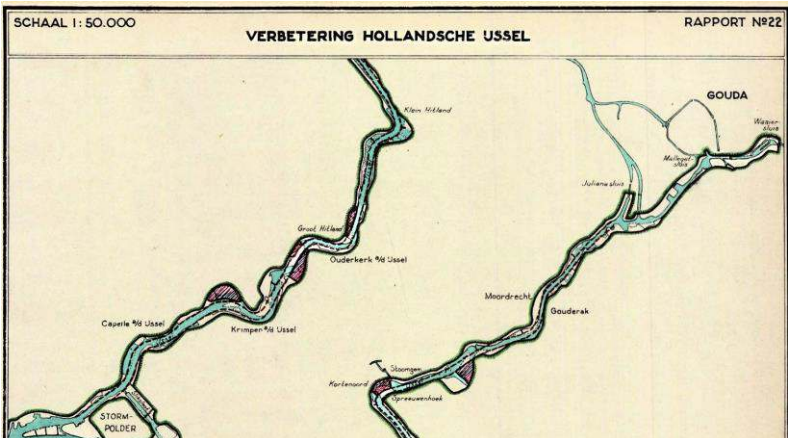
Van Veen was eerder werkzaam geweest bij de Provinciale Waterstaat van Drenthe en bij Aramco in Suriname. Eenmaal weer in Nederland had hij kort een aanstelling bij de Brandweer van Amsterdam. In 1929 mocht hij echter beginnen bij Rijkswaterstaat als ingenieur bij de net opgerichte directie Zeearmen, Benedenrivieren en Kusten. We komen Van Veen tegen toen hij een ouder plan mocht herzien: "De verbetering van de Hollandsche IJssel".

Het plan Van Veen 1934

Daar waar dat eerdere plan uit 1922 nog uitging van het verleggen van dijken, moest het nu goedkoper, het was inmiddels crisistijd. Van Veen kreeg de opdracht voor een plan om de Hollandsche IJssel tot aan Gouda binnendijks te verbeteren. De scheepvaart zou minder belemmeringen hebben en er konden grotere schepen tot 2000 ton gaan varen in de route tussen Amsterdam en Rotterdam. Van Veen had liever ook dijken verlegd en verbeterd, maar loyaal als hij was, ging hij met de opdracht aan de slag. Zijn plan leidde tot het verdiepen van de rivier tot gemiddeld 3,5 meter en het afsnijden van stroomlijnen van een aantal bochten. De rivier was op een aantal plaatsen veel te smal en bij sommige bochten konden de schippers elkaar niet zien aankomen. Vooral de bocht bij Kortenoord was berucht en leidde regelmatig tot (bijna-)aanvaringen.

De belangrijkste verbeterplekken zijn in rood op de kaart aangegeven.

Dit plan kon op de financiële goedkeuring rekenen en werd begroot op ca 3 miljoen gulden. De helft was voor de onteigeningen bestemd. Zo moesten er buitendijkse steenplaatsen worden opgeofferd. Uiteraard werden de eigenaren, onder wie ook de Mijnliefvs, daarvoor gecompenseerd. Wat er met de vele gezinnen gebeurde die behalve werk ook inkomen derfden en hun huizen kwijt raakten, vertelt de geschiedenis niet, maar het laat zich raden.

De werken konden eind 1938 aanvangen en het was een groot project voor die tijd. Door de oorlog kwam het werk in 1940 tot stilstand, net als bij de Maastunnel in Rotterdam. In de eerste oorlogsjaren, toen het relatief rustig was, functioneerde Rijkswaterstaat nog gewoon en werd het project afgemaakt. Ook de Maastunnel werd in de oorlog afgerond. Begin 1943 was het verbeteringsproject gereed. Van Veen zou Van Veen niet zijn geweest als hij zijn zorgen over de kwaliteit van de dijken niet terloops in zijn plannen zou blijven melden.

bij storm 15 à 25 cm hoger oploopt (voor zowel als na de verbetering) dan te Krimpen en dat men daarmee bij de aanleg der dijken geen rekening heeft gehouden. Vandaar dat de toch reeds gevaarlijke lage dijken (met hun zeer slechte grondslag) bij Gouda gevaarlijker zijn dan bij Krimpen. Deze dijken zouden geen over de volle lengte horizontaal blijvende kruin moeten hebben. (Anno 1944 is dit nog niet veranderd.)

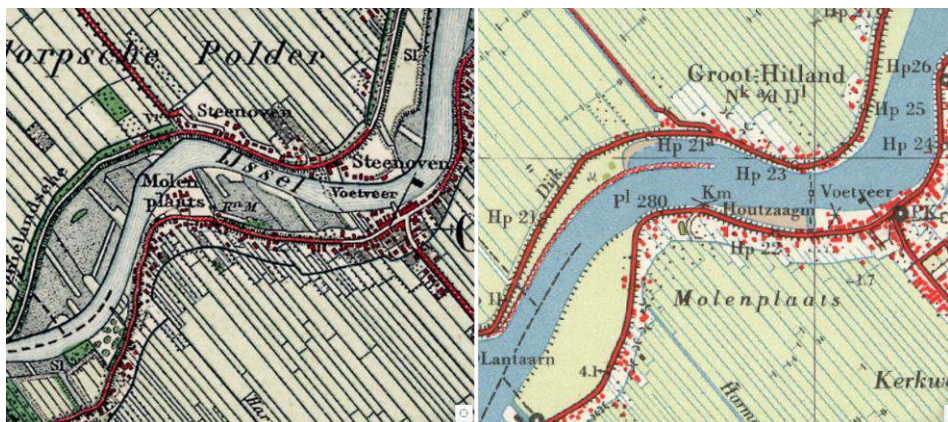
Waarschuwing inzake de dijken.

De dijken bij Gouda schatte hij overigens het gevaarlijkst in. Maar in ieder geval was de rivier breder en dieper en vooral beter bevaarbaar voor grotere schepen dan voorheen. Niet onbelangrijk was dat de rivier ook veel meer water kon bergen.

Ik beperk me in dit artikel tot de verbeteringen die de grootste impact hadden op het Nieuwerkerkse deel van het plan. Dat waren de werkhaven op verHitland, de bocht bij Kortenoord en de buitendijkse Snellepolder, die zou verdwijnen.

Werkhaven Ver Hitland

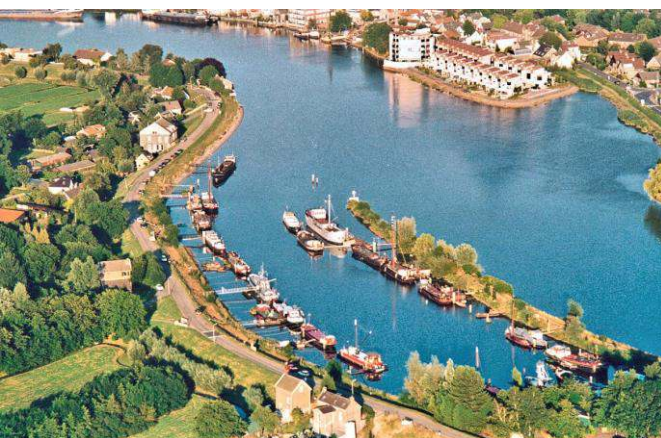
Eén van de knelpunten waar de rivier moesten worden verbreed en de bocht afgesneden moest worden, lag vlak bij steenoven de Olifant. Deze had een grote buitendijkse loswal annex opslagterrein voor stenen. Na sluiting van de Olifant, die al eerder had plaatsgevonden, had aannemersbedrijf Van Haaften Grind en Ballast Maatschappij het terrein verworven voor de opslag van materialen voor weg- en waterbouw. Dat terrein moest nu worden weggegraven. Tegenwoordig zouden we spreken over een win-winsituatie, want Van Haaften werd betrokken bij het werk. Er was genoeg ruimte om ter plekke een werkhaven aan te leggen. Dit werd een thuishaven voor de bagger- en zuigerschepen die voor het project nodig waren; ook mooi gelegen en op een centrale plek. Hier werd dus mee begonnen.

Werkhaven nu en toen

Werkhaven vroeger

Werkhaven tegenwoordig

Een strekdam zorgde voor een luwe plek en de haven zou tot 1970 in gebruik blijven als uitvalsbasis voor werkschepen.

In de zeventiger jaren verdwenen de baggerschepen en kwamen zowel de steenoven als de werkhaven in bezit van ir S.J. Sijkema. De steenoven werd in 1973 door architect Gunnar Daan omgebouwd tot landhuis De Olifant.

Geleidelijk kwamen er in de haven meer en meer antieke binnenvaart- en kustvaartschepen te liggen met een woonbestemming. De werkhaven is inmiddels een unieke woonplek voor eigenaren van varend erfgoed.

Diverse schepen zijn daarbij nog vaarklaar en varen soms ook uit; bijvoorbeeld het schip 'De Goede Gunst', dat op Open Monumentendag als varende erfgoed mensen tussen de IJsseldorpen vervoert. Af en toe wisselen er schepen, maar er blijft geen ligplaats onbenut, als het maar een klassiek schip is, dat een vrije plek mag innemen. Hoewel het geen officieel scheepvaartmuseum is, heeft het project Van Veen een mooie blijvende herinnering opgeleverd in de vorm van een van de meest bijzondere woonplekken in Nieuwerkerk aan den IJssel.

Kortenoord en Spreeuwenhoek

De bocht bij Kortenoord was berucht bij de scheepvaart. Niet alleen was de rivier daar smal en lagen er ook nog kribben, maar het grootste probleem was een hoek van 180 graden, waardoor schepen elkaar niet zagen aankomen. Marifoons waren nog niet uitgevonden en de scheepsfluit reikte ook niet tot om de bocht. Het was elke keer gokken en heel langzaam varen. Grotere schepen konden nauwelijks de bochten halen en liepen regelmatig onbedoeld op de wal.

Bocht bij Kortenoord voor en na

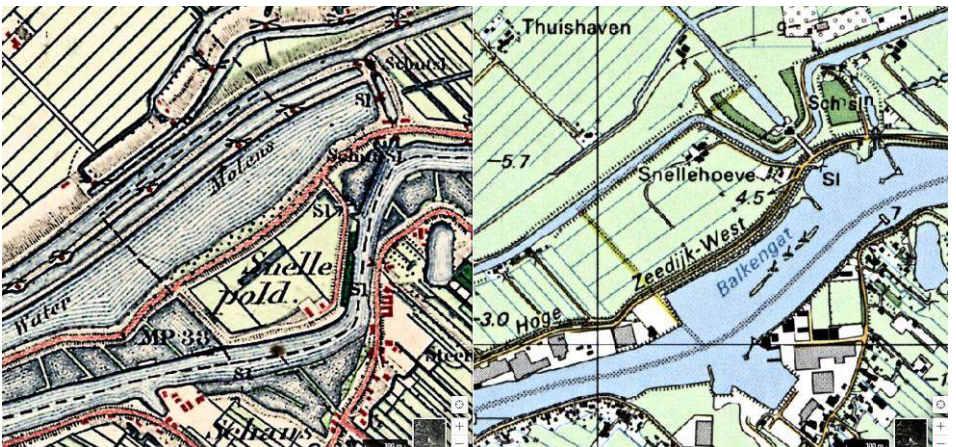
Voor de verbetering bij Kortenoord werd de zelling Spreeuwenbosch aan de Ouderkerkse kant geheel afgegraven om er de rivier doorheen te laten lopen. Zo werd de bocht afgesneden, waardoor de rivier veel breder werd. Een stukje van de voormalige steenplaats Spreeuwenhoek op de zelling en een aantal huizen werden zelfs bij Nieuwerkerk gevoegd en het stuk oude rivier werd gedempt. Uiteraard werd dit keurig afgehandeld via een officiële grenscorrectie tussen beide betrokken gemeenten. Molen Windlust kwam zodoende aan een inham te liggen, met links en rechts een zelling, waar nu Hazebroek en Tameris en café Rustwat, alsmede het nieuwe Zellingwijkje zich bevinden. Voorheen waren hier Van Vliet Trucks en Pacton gevestigd, en nóg eerder glasfabriek de Struischvogel. Op bijgaande vergelijking van hetzelfde segment op topografische kaarten is de oud-nieuw-vergelijking goed te zien, evenals het feit dat de Zeedijk aan de overkant nu vlak langs de rivier ligt. Op de foto op pag. 12 is ook goed te zien dat de rivier vlak lang de dijk liep aan de Nieuwerkerkse kant. Dit was wel de meest rigoureuze ingreep in het verbeteringsplan Van Veen.

De rivier liep vlak langs molen Windlust. Op de achtergrond De Struischvogel

De Snellepolder

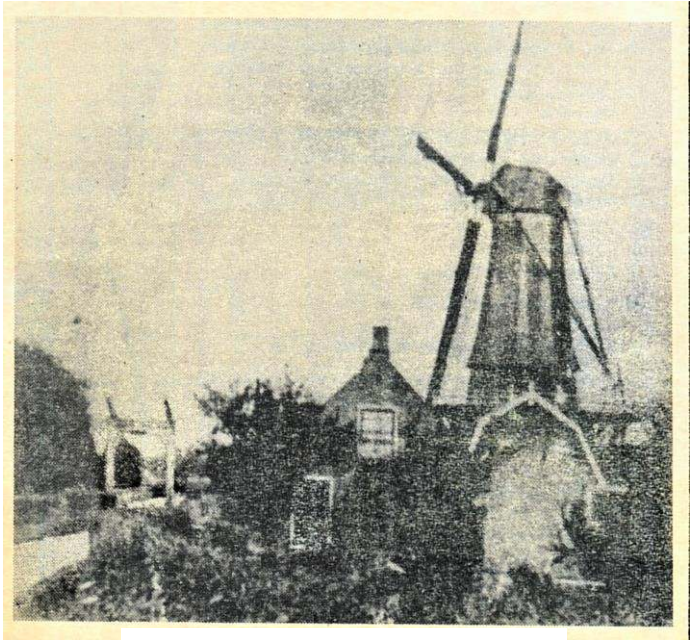
Het derde grotere werk uit het plan Van Veen was het min of meer geheel weggraven van de Snellepolder. Dit was een kleine buitendijkse polder vlak bij de Snelle-Sluis. Deze sluis verbindt de ringvaart met de Hollandse IJssel en was ooit bedoeld voor commerciële vaart met kleine schepen en platbodems om goederen naar en van de haventjes bij Nieuwerkerk, Zevenhuizen en Moerkapelle te vervoeren. Ook kon de Rotte bereikt worden langs deze route.

Snellepolder met balkengerat

Inmiddels is de verbinding hoofdzakelijk voor pleziervaart. De Snellepolder was klein en stond vooral bekend om het zogenaamde 'Balkengat'. Dit was een bassin dat was bedoeld voor het conserveren en prepareren van boomstammen. De bocht in de rivier die daar na de afgraving ontstond, heet nog steeds Balkengat. Tot 1916 stond er dan ook een houtzaagmolen om die balken te zagen. Die is in dat jaar afgebrand en nooit meer herbouwd, omdat het commercieel al niet meer lonend was om hout te zagen op de wind.

Uit de archieven van Adri den Boer kwam nog een plaatje van die molen (zie foto). Er was destijds nog een ophaalbrug boven de sluis, die in 1931 was vervangen door een vaste brug. Hiervoor was aan weerszijden een helling op de dijk aangelegd om de scheepvaart mogelijk te houden. Er is nu nog steeds een lichte verhoging in de dijk bij de Snelle-Sluis.

De houtzaagmolen

Op de plek waar eerst nog een grote boezem was voor het bemalen van de Zuidplaspolder is nu het Abraham Kroes-Gemaal, waar de ringvaart omheen is gelegd. De oorspronkelijke resten van het sluisencomplex van Beijerink zijn een paar jaar geleden helaas vervangen door een modernere constructie, waardoor er nog weinig authentieks meer over is in dat deel van de ringvaart en de Snelle-Sluis.

Nawoord

Bij diverse gelegenheden had Van Veen al gewaarschuwd voor de slechte staat van de dijken tussen Gouda en IJsselmonde. Door in 1854 bij Gouda de rivier af te dammen en een sluis te bouwen, waren plaatsen als Haastrecht, Oudewater en Montfoort en hun achterland al relatief veilig. Als het aan Van Veen had gelegen was de rivier echter bij Capelle al afgedamd. Dat zou het risico van de slechte dijken wegnemen en de hoge kosten van dijkverzwaring besparen. Maar goed, dat was ook nabeschouwen op dat moment.

De vraag wordt gesteld of het niet verstandig zou zijn geweest de gehele Holl. IJssel af te dammen. Men zou dan 40 km dijk kunnen uitsparen. Reeds in 1810 kwam J. Blanken op dit denkbeeld. Een der meest kwetsbare delen van ons dijkstelsel zou daarmede uitgeschakeld zijn.

De IJssel werd in 1285 bij Klaphek (Vreeswijk) afgedamd en in 1854 bij Gouda.

Beter eerder afdammen

Wat vermoedelijk nooit is doorgerekend is de 'what-if'-vraag wat er gebeurd zou zijn tijdens de watersnoodramp als de Hollandsche IJssel niet was verbeterd. Het aanstormende water had zich dan door een veel smallere rivier moeten persen, waarbij duidelijk is dat de dijken op meer plekken dan bij Krimpen, Ouderkerk en Nieuwerkerk bezweken zouden zijn. In zijn memoires stelde Van Veen dat het, ondanks dat alles wat er in Zeeland was gebeurd weliswaar heel ernstig was, een wonder was dat Zuid-Holland gespaard was gebleven van een ramp die wel 300.000 mensen het leven had kunnen kosten. Het was inderdaad een dubbeltje op z'n kant, en achteraf was het mede aan Van Veen te danken dat dat dubbeltje niet is omgevallen.

Als laatste hommage aan Johan van Veen een detail van een groot ereblijk, dat naast zijn buste staat langs de IJsseldijk in Capelle, waar Van Veen uitkijkt over de IJssel in de richting van de Algerabrug. (Zie pag. 7.)

Brord van Westing

Bronnen:

1. Website Stichting de Blauwe Lijn: www.stichtingblauwelijn.nl
2. Website Werkhaven Hitland: www.werkhavenhitland.nl
3. Adri den Boer, Toen en Nu 1985, nr. 36
4. Rijkswaterstaat: Plan Van Veen, 1934
5. Blad 'De Ingenieur', 1960, Necrologie Van Veen
6. Kadaster: Website www.topotijdreis.nl

Beurtschipper Dirk Stolk

In Nieuwerkerk aan de IJssel woonden ooit beurtschippers. Eén van hen was Dirk Stolk, geboren op 28 augustus 1851 in Zevenhuizen. Hij was een van de weinige schippers die deze plaats heeft gekend. Hij nam het bedrijf over van zijn vader Hendrik Stolk (getrouwd met Adriana van Vliet). Dirk onderhield een regelmatige dienst tussen Gouda en Rotterdam en voer altijd met zeilen. Zijn schip, genaamd "Nieuwe Zorg", had Nieuwerkerk als thuisbasis.

Rechts vooraan het huisje van Stolk, dat moest wijken voor de Maalderij

Dirk Stolk stond bekend om zijn kracht en uithoudingsvermogen, hij was nooit ziek en werkte dag en nacht. Hij droeg altijd zijn karakteristieke werkvest, waarin zijn portefeuille met veel geld zat, en daardoor hing dit vest aan een punt naar beneden.

De 'Nieuwe Zorg' voor Kerklaan 68, de nieuwe woning van Stolk

Hij woonde aanvankelijk op de plek aan de Kerklaan op het Oude Dorp waar later de graanmaalderij werd gebouwd. Hier kon zijn schip makkelijk aanleggen. Dit huis ging in 1907 voor de bouw van de graanmaalderij tegen de grond, waarna hij zich op Kerklaan 68 vestigde.

Schipper Stolk trouwde met de drie jaar jongere Emmetje Dullaart uit Nieuwerkerk. Samen kregen ze twee dochters, Adriana Johanna (Jaantje) en Jannetje, en vijf zoons, Hendrik (Henk), Pieter (Piet), Adrianus (Janus), Johannes (Hannes) en Klaas. Johan (Hannes, getrouwd met Hemina Petronella van Guuren) begon later een bodedienst tussen Gouda en Rotterdam, terwijl Janus (getrouwd met Trijntje Hofman) en Klaas (getrouwd met Johanna Baas) met hun vader aan boord gingen. Henk (getrouwd met Geertje de Kooter) werd ook schipper. Piet werd broodbakker, onder meer aan de Groeneweg in Zevenhuizen. Dirk zorgde ook voor drinkwater op het Oude Dorp, het water haalde hij uit de IJssel.

Waterschuit bij Gele Brug met vermoedelijk de familie

Toen Dirk Stolk te oud werd om met het zeilschip te varen, bleef hij nog een tijdje aan boord bij zijn zoons. Janus en Klaas kochten twee ijzeren schepen, genaamd "Nieuwe Zorg 1 en 2", en gingen over op het vervoeren van graan. Het graan werd geladen in de haven van Rotterdam en afgeleverd

bij de maalderij van de Coöperatie aan de Kerklaan in Nieuwerkerk aan den IJssel en bij de molen van Gerrit Waasbergen op Kortenoord.

Rond 1940 besloten Janus en Klaas Stolk te stoppen met varen. Een bloemenkoopman uit Schiedam kocht een van de twee schepen. De kleinzoon van Dirk Stolk, eveneens Dirk genoemd, herinnerde zich (anno 1984) nog enkele verhalen over zijn grootvader. 'In de jaren 30, wanneer de IJssel bevroren was, moesten ze soms met een handkar vanaf de Maashaven in Rotterdam naar Nieuwerkerk lopen om bloem voor bakker Manschot te vervoeren. Het was een uitdagende taak om de steile hol bij Kortenoord op te gaan met 20 balen bloem op een kar zonder vering.' Zijn broer Hendrik (Henk) Stolk vertelt dat ze er ook een aardappelhandel bij hadden. Die aardappelen haalden ze van de Zuid-Hollandse eilanden en deze werden opgeslagen in de schuur achter het huis aan de Kerklaan.

Dirk Stolk overleed op 82-jarige leeftijd op oudejaarsavond 1933 in Nieuwerkerk aan den IJssel.

Rob Stolk

Vrijwilligers gezocht

Naast het onderhoud van de Oudheidkamer en de collectie worden er door de Historische Vereniging ook andere werkzaamheden verricht te weten:

- onderhoud van de informatie over de collectie in onze databank (aanvullen/wijzigen)
- het interviewen en/of schrijven van artikelen over de geschiedenis van Nieuwerkerk voor onze nieuwsbrief
- behulpzaam zijn bij vragen over genealogie (stamboomonderzoek) die betrekking hebben op inwoners van Nieuwerkerk

Voor deze activiteiten zoeken wij enthousiaste vrijwilligers, die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van Nieuwerkerk en zich daarin willen verdiepen. Uiteraard worden de vrijwilligers begeleid door de bestuursleden en in de gelegenheid gesteld zich in de materie te verdiepen. In de Oudheidkamer zijn diverse naslagwerken over de Nieuwerkerkse geschiedenis aanwezig.

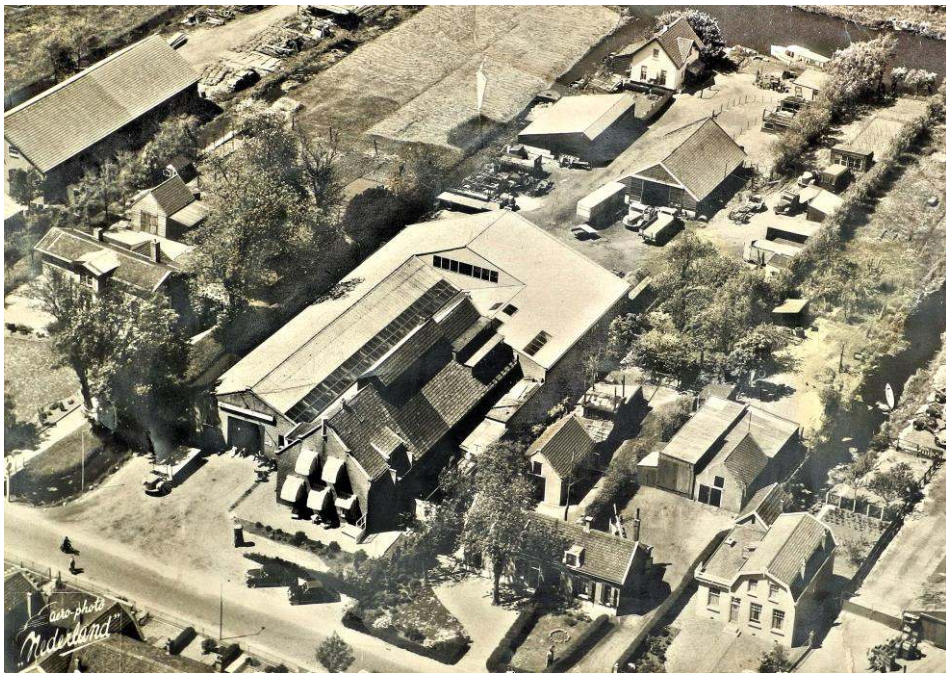
Nieuwe aanwinsten

De volgende voorwerpen zijn de laatste maanden ontvangen:

- ❖ van de heer R. Rosbergen: twee zilveren lepeltjes, één met de verwijzing naar de watersnoodramp 1953 en één met de verwijzing naar het kroonjaar 1948, waarin Koningin Wilhelmina 50 jaar Koningin der Nederlanden was
- ❖ een portemonnee, een portefeuille en een gezinsfoto van de familie A. Molenaar die 40 jaar in een boerderij op Hoofdweg 27 heeft gewoond; geschonken door de familie T. v.d. Bas-Molenaar, Alphen aan de Rijn
- ❖ een exemplaar van het 'vakblad' voor Moeders van juni 1954, geschonken door de heer Kruis, Nieuwerkerk aan den IJssel
- ❖ Fotoreportage van het Oude Dorp, gemaakt in opdracht van de Gemeente Nieuwerkerk aan den IJssel, afd. Bouw en Woningtoezicht - 12 juli 1972
- ❖ een melkbus waarop de boerderij 'Nooit Gedacht' is geschilderd en die afkomstig is van de familie Van de Bas uit Barendrecht
- ❖ Een asbak met het opschrift DOA (Dege-lijkheid, Onafhankelijkheid en Actief) van de heer Den Ouden, Nieuwerkerk aan den IJssel
- ❖ van een onbekende schenker: een rekening van T. Vis aan E. van Lange, en een 'Nieuwejaars Heil- en Zegenwensch' voor het jaar 1861 van Marinus Vreijenhoek

- ❖ een 'strijksteen' als voorloper van de strijkbout, van een onbekende schenker
- ❖ van mevrouw M. de Wit-Laag een borduurwerkje en twee fotoalbums van 'Vrouwen van Nu', voorheen de 'Bond van Plattelandsvrouwen'
- ❖ van de heer Frans van Es: een groepsfoto van de leden van de Zuid-Hollandse Bond van Vleeshandelaren (de foto is oorspronkelijk afkomstig van de heer Boer, 's-Gravenweg)
- ❖ van de heer Alblas uit Moerkapelle: een fotoalbum met foto's van het personeel van de carrosseriefabriek van Paul en Van Weelde bij de opening van een nieuwe fabriekshal in 1950 (hieronder een luchtfoto van het hele fabrieksterrein met de nieuwe fabriekshal)

- ❖ van een onbekende schenker: een papieren zakje met als opdruk: 'Fa. T. Muit, Kerklaan 80, Nieuwerkerk a.d. IJssel, Textielhandel, Speciaal adres voor Knopen en Fournituren'
- ❖ van de heer J.J.A. Ham (veearts): een castratiekistje voor katten (met gebruiksaanwijzing)
- ❖ zes gebaksschotels en zes kop en schotels van Mieke den Boer-Snoei, die zij op de curiosaveiling tijdens de Rommelmarkt in 2023 heeft gekocht en aan onze vereniging heeft geschonken (zie foto's op de volgende pagina)

Bij deze willen wij de schenkers van deze aanwinsten hartelijk bedanken!

Wij zijn nog op zoek naar objecten, drukwerk en foto's uit de jaren vijftig en zestig. Dat kan bijvoorbeeld het eerste elektrische handgereedschap of huishoudelijke apparatuur uit die periode zijn, maar ook jaarverslagen van verenigingen of voorwerpen van typische hobby's uit die tijd.

Prins Alexander is opgehouden te bestaan

Ons bereikte het bericht dat de Historische Vereniging Prins Alexander is opgehouden te bestaan. Deze vereniging richtte zich voornamelijk op het Rotterdamse deel van de Prins Alexanderpolder en de ontwikkeling van het gebied; oud land, vervening, verturving, droogmaken, en van land- en tuinbouw tot verstedelijking. De website www.hvpa.nl is voorlopig nog in de lucht en bevat veel wetenswaardigheden, kaarten en foto's van onze directe omgeving westwaarts.

Colofon

Lidmaatschap

Particulieren zijn met een *minimumbijdrage van €17,50* al lid van onze vereniging. *Voor een tweede gezinslid erbij bedraagt die slecht €25 voor beiden. De minimale bijdrage voor bedrijven bedraagt €50,00.*

Het bestuur verzoekt u om de bijdrage voor 2023 over te maken op rekening **NL89 RABO 0345 2942 03** t.n.v. Historische Vereniging Nieuwerkerk aan den IJssel, onder vermelding van 'contributie 2023'.

Let op:

De HVN is een culturele ANBI, waardoor de belastingaftrek van de gift hoger is. Wie minimaal vijf jaar lang een gift in geld wil doen kan het formulier 'Over-eenkomst Periodieke Gift' downloaden van de website www.hvnweb.nl. Het ingevulde formulier kunt u opsturen naar de penningmeester, u ontvangt het ondertekend retour. Hij informeert u desgewenst ook over legateren.

De **Nieuwsbrief** van de Historische Vereniging te Nieuwerkerk aan den IJssel verschijnt drie maal per jaar en deze ontvangen de leden gratis. Daarnaast wordt regelmatig een digitale **Nieuwsflits** aan de leden toegezonden.

Eindredactie: Mieke den Boer (*mieke@miekedenboer.nl*)

Alle leden kunnen een artikel voor de Nieuwsbrief aanbieden. De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten, te wijzigen of te weigeren.

Vormgeving en fotobewerking: Mieke den Boer-Snoei

Bestuur Historische Vereniging Nieuwerkerk aan den IJssel

Voorzitter:

Brord van Westing, Vecht 154, 2911 ES, tel. 0180-321363

e-mail: vanwesting@hvnweb.nl

Secretaris

Marie-José Schrage, Lek 69, 2911 GB, tel. 06-54956214

e-mail: m.j.schrage@planet.nl / info@hvnweb

Penningmeester/beheerder website:

Piet Fokker, Margrietveld 14, 2914 GC, tel. 0180-317245

e-mail: fokker@hvnweb.nl

Rekening NL89 RABO 0345 2942 03

t.n.v. Historische Vereniging Nieuwerkerk aan den IJssel

Lid/educatie:

Johan Knoester, Irisveld 4, 2914 CB, tel. 0180-315896

e-mail: johanknoester1@gmail.com

Lid/collectiebeheer en nieuwsflits:

Kor van der Glas, Pr. Mauritsingel 19, 2912 BG, tel. 0180 319372.

email: k.vd.glas@hetnet.nl

Ereleden HVN

Maarten Molenaar (†) en Eefje Molenaar-van Rossum

Adri den Boer (†) en Mieke den Boer-Snoei

Agenda en sleutel Oudheidkamer

Eefje Molenaar-van Rossum, 's-Gravenweg 6, tel. 0180-312228

Documentaire informatie Nieuwerkerkse geschiedenis

Streekarchief Midden-Holland, Klein-Amerika 20 te Gouda, zie www.samh.nl.

Adres Oudheidkamer: 's-Gravenweg 6a, tel. 0180-312228

Museumnummer 1215

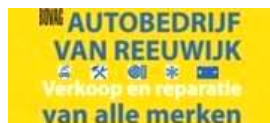
Internetadres: www.hvnweb.nl

De HVN wordt financieel gesteund door:

- gemeente Zuidplas (en komt met bijdragen en links voor op de gemeentelijke websites www.zuidplas.nl en www.beleefzuidplas.nl)

Autobedrijf Van Reeuwijk

Makelaar Lagendijk

Leefgoed De Olifant

Restaurant De Roode Leeuw (Capelle a/d IJssel)

Venrooy tandtechniek

Hoogerwaard Advies

Hoogerwaard Advies & onderhoud

Vormgeving en fotobewerking:

Mieke den Boer-Snoei

Oplage:

275